

A kötet végén olvasható két tanulmányról értékük és tárgyválasztásuk miatt külön is szólnunk kell. *Szonett alakú lélegzetvétel – avagy áldemokráciák költői emlékművei* – ez a meghökkenítő címe annak a tanulmánynak, amely a szonett új reneszánszának jelenségét járja körül. Közelebbről Markó Béla és Bertók László műveit vizsgálja, de hivatkozásaiból kitűnik, hogy a szonett mai mesterei közül Takáts Gyulától Petőcz Andrásig mindenkit ismer. A Markó-szonett – írja Széles Klára – a „földbe bújás”, a „csíra”-lét és a „csillag”-lét eszköze. „Mint a csírák őrzi a termőképességet, s mint a csillagok: a tiszta fényt, a vegyítetlenséget. A lírikus, emberi jogaiban: mozgásában, szólásában, létében végletesen korlátozva, művészi ösztönszerű kiutat lel: a kalodahelyzetben ellenkalodát, a szonettét.” Ám Bertók Lászlót is létélménye kényszeríti a klasszikus forma fegyelmébe. Évekkel ezelőtt Széles Klára „*minden szervem óra*” címmel könyvet írt József Attila költői motívumrendszeréről. Most a mai erdélyi líra Európa-metaforáit vizsgálja. Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár verseiből olyan motívumcsaládot állít össze, amely egyszerre értékjelkép és a két életmű „jellemző esszenciája”.

A *Szeged–Kolozsvár 1955–1992* mindazoknak ajánlható, akik az erdélyi irodalomból mű- és pályaképelemzésekre is kíváncsiak. (*Pesti Szalon, 1993.*)

Olasz Sándor

Ének a Don hőseiért

Él Székesfehérváron egy versmondó, aki általában kilép megszokott tevékenységi köréből. Egyrészt nemcsak szólóban lép pódiumra, hanem Látó-kör nevű csoportjával már igen régen szolgálja az irodalom ügyét. Keze alól került már ki néhány ismert színész is, mint például Sajgál Erika vagy Börcsök Enikő. Nos, *Bobory Zoltán* – hiszen róla van szó – egy ideje nem csak versmondással foglalkozik.

Amikor néhány évvel ezelőtt meghallotta Serfőző Simon *Feledésből az emlékmű* című versét, valami elindult benne. S bár neki nem vezett oda hozzátartozója a doni harcokban, elhatározta: zarándokutat szervez a második magyar hadsereg tragikus harcainak színhelyére. Hogy ne csak a feledésből álljon az emlékmű... S az út valósággá vált! (Hiteles történetét az *Árgus* 1992/6. számában olvashatjuk Horváth Lajos tollából.) Ugyanakkor elhatározta Bobory, hogy az elesett katonák emlékére ökumenikus kápolna is áll majd Pákozd mellett, nem messze az M7-es úttól, hogy sokan lássák, és térhessenek be egy imára. A kápolna már felépült, Szabó Tamás építész tervei valóra váltak. S miközben a Látó-kör járja a magyar vidéket a doni emlékműsorral, egy újabb dokumentum van már a kezünkben: a Püski Kiadó gondozásában megjelent a Bobory Zoltán szerkesztette antológia, az *Ének a Don hőseiért*.

A Sinka István versét idéző címlapon arcát tenyerébe fordító fejkendő asszony; a doni zarándokút egyik fotóemlékéből Pinke Miklós készített grafikát. S ha kinyitjuk a könyvet, jóleső érzéssel állapíthatjuk meg: a második magyar hadsereg szörnyű pusztulásáról ma már beszélhetünk, hallhatunk, s íme, egy gondosan megszerkesztett könyvben már verset és prózát is olvashatunk. A művek tanúsítják, hogy az irodalom – mint mifelénk oly gyakran – bizony megelőzte a társadalmi olvadást.

A szerkesztő és a kiadó elévülhetetlen érdeme, hogy így, együtt látjuk ezeket a fájdalmasan szép műveket. Nem akárhik szólalnak meg rajban. Illyés Gyulától Csoóri Sándoron, Bella Istvánon, Csanádi Imrén, Nagy Lászlón, Buda Ferencen, Juhász Ferencen át Utassy József, Sobor Antalig, Takács Imréig vagy éppen Zalán Tiborig terjed a rangos névsor. Kiemelt antológiadarab valamennyi vers és próza. Többnyire ismert művek, de így, együtt egy hosszú-hosszú mondat alkotóelemeivé válnak. Az élen Bella István *Halotti beszéde*. A szerkesztő-versmondótól tudom, hogy a zarándokúton milyen döbbenetes hatást váltott ki ennek a versnek az elmondása. A hatás mögött persze ott az esztétikum ereje is. S egy másik példa: első közlésként olvashatjuk Horváth Lajos prózáját *A lét rezdülései* címmel, amely éppen a doni zarándokút megrendítő írói dokumentuma.

Engedtessek meg még egy mű kiemelése. Főként azért, mert csöndben alkotó szerzője nem áll reflektorfényben, holott évtizedek óta írja figyelemre méltó novelláit és regényeit. Sobor Antalra, illetve *Az éjjel hazamentek a katonák* című elbeszélésére gondolok. Ez a fiatalkori mű – Sobor tavaly ünnepelte 60. születésnapját – bizony irodalomtörténeti jelentőségű kispróza a mi irodalmunkban. Először azért, mert a hatvanas évek elején nem számított akármilyen írói tettnek a doni katasztrófa tárgyában írni, megelőzvéen például Nemeskürty István méltán híres *Requiem egy hadseregért* című könyvét vagy éppen Sára Sándorék *Krónikáját*. Sobor tehát már igen korán szembe tudott és mert nézni a jelenséggel. De nemcsak kuriózum ez a novella, hanem esztétikailag is figyelmet érdemlő alkotás. Az író már akkor összegezni tudta a prózai hagyomány és a korszerűség sok elemét, megalkotván egy, már-már a fantasztikum határait súroló, mégis a legjobb értelemben vett realista novellát. Az utolsó sorok szikár drámája talán minderre bizonyíték: „A rohamsisakos fejek, amelyek nemrég itt sorakoztak az árok peremén, most itt vannak lent. Lecsúsztak. Nem mély az árok, de így látszanak ki belőle. Kemények, merevek, mint a kő.”

Szép fotóanyag teszi gazdagabbá ezt a karcsú kötetet. A már idézett doni út emlékeit Asztalos Zoltán, Fényes Gábor és Talum Attila képei mutatják meg az olvasónak. A szerkesztő és a kiadó tette így lesz teljesebb. S bár igaz, hogy a nemzetnek most már a jövőjével kell törődnie elsősorban, azért ne feledjük: múltunk eme pontjának tisztázásában még akad tennivalónk. Az *Ének a Don hőseiért* eme tisztázást segíti, miközben a lélek épületeit erősíti. (Püski, 1992.)

Bakonyi István